

извесне друштвене службе које је досад вршила држава, као што су разне културне службе, здравствене, физичке културе, па чак и извесне службе одржања реда. Исто тако је извршена значајна децентрализација, особито у руковођењу привредом. Додуше, истовремено с тим се тврди да то не значи слабљење него јачање социјалистичке државе. Али, ту већ почиње поменути термилошки неспоразум...

Може се стога закључити да социјалистичке земље, које своју изградњу социјализма заснивају на марксистичком учењу, и поред извесних, често врло важних разлика, ипак у начелу имају исто гледиште на улогу државе у социјализму.

Др. Рад Д. Лукић

СОЦИЈАЛНОПОЛИТИЧКА И СОЦИЈАЛНОПРАВНА ДОКТРИНА КАТОЛИЧКЕ ЦРКВЕ

Социјална политика има за циљ да одговарајућим методама и средствима обезбеди услове за живот и напредовање у животу оним лицима која без своје кривице нису у могућности, стално или привремено, да својим средствима и својим радом сами себи те услове остваре. Због тога је социјална политика у различитим земљама, код различитих народа, нарочито у различитим историским епохама друштвеноекономског развитака, нужно различита. Врсте социјалних проблема, врсте социјалних потреба, квантитет, квалитет и структура тих потреба која је социјална политика позвана да задовољи варирају од једног народа до другог, од једне епохе до друге, од једног друштвеног система до другог, у зависности од степена друштвеног, економског, политичког, културног и другог развитака. Због тога се и у пракси социјалне политике, тј. у социјалној заштити, њени остваривачи руководе различитим доктринама, учењима, принципима. У којој је мери, при таквом стању ствари, корисно излагати таква социјалнополитичка учења, принципе, доктрине? Уверени да је проучавање различитих социјалнополитичких доктрина корисно без обзира да ли се из њих могу извући посредне или непосредне поуке за практични рад у будућности, покушаћемо да изнесемо социјалнополитичку доктрину католичке цркве онакву како се она развијала од времена појаве хришћанства (тј. класичну социјалнополитичку доктрину католичке цркве), до савремене тзв. нове социјалнополитичке доктрине католичке цркве.

Под појмом социјалнополитичке доктрине овде подразумевамо учење о принципима, циљевима, средствима, методама и облицима социјалне акције у области социјалне заштите у ширем смислу речи. То, дакле, не мора да буде научно схватање и учење, јер сам појам учење, доктрине, садржи у себи елементе „недоказане истине“. Доктрина је, међутим, ипак блиска научном схватању или би бар требало да буде. Свака, па и социјалнополитичка доктрина садржи због тога: 1) филозофско учење као своју базу, 2) циљеве које жели постићи и 3) средства којима се ови циљеви желе постићи.

Социјалнополитичка доктрина католичке цркве, као што ћемо видети у току њеног историског развоја, на овај или онај начин „сакупила“ је ове услове, тако да се данас појављује као владајућа социјалнополитичка доктрина у већини земаља Западне Европе и другде, а активна је и на међународном плану. Због извесних, на први поглед и на око идентичних или сличних ставова по неким социјалнополитичким питањима католичке цркве и ставова социјалнополитичке доктрине напредног радничког покрета и социјалистичких земаља, сматрамо корисним и потребним да се изнесу, бар у кратким потезима, основни ставови социјалнополитичке доктрине католичке цркве да бисмо могли што боље разликовати у савременом животу и свету на овом све важнијем сектору друштвене делатности где и када престаје истина и хуманизам, а где и када почиње хипокризија и демагогија.

У оквиру хришћанства можемо разликовати четири фазе и према њима четири социјалнополитичке доктрине које су се појавиле од његовог постанка до данас: I. Социјалнополитичка концепција раног хришћанства, односно класична социјалнополитичка концепција католичке цркве; II. Социјалнополитичка концепција православне цркве; III. Социјалнополитичка концепција реформисане цркве; IV. Нова социјалнополитичка доктрина католичке цркве.

I. Социјалнополитичка концепција раног хришћанства, односно класична социјалнополитичка концепција католичке цркве. По хришћанском учењу људи су неспособни да својим снагама сами себи створе довољне повољне услове за живот. Њима је потребан спаситељ. Бог је послао свога сина, Исуса Христа, да спасе свет. Исус се појавио у облику роба покорног до разапњања на крст. Он је заступник сиромашних, слабих и нејаких. „Јеванђеље је послано сиромашнима“ (Јеванђеље по Матеју XI, 5).

1. У поређењу са робовласничким римским и грчким системом, историски напредна карактеристика првобитног хришћанства састоји се у томе што је хришћанство заступало идеју достојности физичког рада. „Јер кад бијасмо у вас, ово вам заповиједасмо да ако ко неће да ради да и не једе“ (види: Солуњанима посланица друга апостола Павла: 3, 10; 3, 11; 3, 8; Солуњанима посланица прва апостола Павла: 4, 11; Ефесцима посланица апостола Павла: 4, 28; прва књига Мојсијева: 3, 19; Свето писмо, Београд: 1922). Међутим, хришћанска црква и њени управљачи потпуно су заборавили у својој социјалној акцији ове речи апостола Павла. Првобитно хришћанство је разним мерама потстицало и помагало слободан физички рад проповедајући да је помоћ која се даје необезбеђеним лицима из зараде постигнуте властитим радом најефикаснија код бога. Међутим, није нам познат покушај хришћанске цркве да учини озбиљнији свесан напор у циљу помоћи необезбеђеним лицима пружањем рада и запослења, упркос овом учењу апостола Павла. Идеја јавне службе запошљавања, организовања радова и сл. није улазила у програм социјалне акције хришћанске цркве (1).

(1) Да би избегли да по градовима просјаче слободни и за рад способни грађани-просјаци који избегавају да раде, хришћански цареви Валентијан и Теодосије донели су наредбе префекту града Рима: „Нека се надгледају они који јавно просе, нека се прикупе обавештења о њиховом здрављу и

Јован Златоуст је говорио: „Не, ја понављам, ми нисмо у могућности да их [сиромашне] помогнемо због наше нехуманости. Јер, ако би богати и они који имају осредње имање поделили између себе све необезбеђене [...]” (2). Један од заступника и тумача католичке социјалнополитичке доктрине, тумачећи идеје и концепције хришћанске цркве овог времена каже: „Проблем престанка пауперизма не изгледа дакле непромостив врлом свештенику” (3). Идеја пружања рада и запослења необезбеђеним лицима не долази у оквир мера замишљених у духу социјалнополитичке концепције и социјалне акције хришћанске цркве. Пауперизам се по њима лечи искључиво милосрђем богатих. Овакав став хришћанске цркве био је, у односу на метод социјалне заштите пружањем рада, велика кочница друштвено-економског развика кроз векове и то утолико већа уколико је црква, у почетку а касније и у Средњем веку, добијала већи утицај у масама. Истина, Јован Златоуст је говорио: „Од чега треба црвенети? Од греха само [...] али треба се хвалити радом. Радећи ми изгонимо из наших срцаца рђаве мисли, можемо помоћи необезбеђенима, престајемо да непотребно куцамо на врата другог и ми испуњавамо речи: боље је давати него примати” (4). Никакве практичне мере у циљу пружања помоћи запошљавањем, изналагањем могућности и организовањем запошљавања хришћанска црква није, међутим, као што смо већ напоменули, предузимала.

2. Друга, историски посматрано, напредна карактеристика првобитног хришћанства у односу на робовласничко друштво, састоји се у томе што је хришћанство прокламовало: „Где нема Грка ни Јеврејина, обрезана ни необрезања, дивљака ни Скита, роба ни слободњака, него све и у свему Христос” (Колошанима посланица апостола Павла: 3, 11; в. такође: Галатима посланица апостола Павла: 3, 28; Рим.: 10, 12; 1 Кор.: 12, 13;). Али, са друге стране материјалне бенефиције, које препоручује и које пружа хришћанска црква, могу користити у првом реду хришћани. Круг корисника помоћи у односу на робовласничко друштво је шири али је ипак у основи опет затворен. Оно што је хришћанство приговарало римској држави и њеној социјалнополитичкој концепцији, тј. да је социјалну акцију подредила политичком интересу и давала социјалне престације само или по правилу слободним грађанима гласачима, учинило је на другом плану и само хришћанство, јер је своју социјалну акцију организовало у оквиру своје црквене организације и ставило је у надлежност цркве. Није ли и то потпуно неприкривена политика? Учинити корисника социјалне заштите и социјалних помоћи зависним и везаним за цркву, како и где наћи бољу

добу живота, нека здрави, способни за рад, навикли да просе из лености, буду предати као робови ономе ко их јави ако су препознати као робови. Ако су пореклом слободни грађани, нека се предају ономе ко их јави, али у својству колона” (Cod. 11, 26). Јустинијан је ову наредбу изменио за Цариград: „Ако здрави просјаци, нађени у овом граду, не воде пристојан живот, квестор неће дозволити никако да они остану некористан терет на овој земљи, он ће их послати управницима пекара, вртова, јавних радионица, тако да их они обавезу да раде, да их приморају да зараде своју храну, замењујући тако живот лењиваца са бољим животом. Они који одбију да раде биће протерани из овог краљевског града”. Ове мере се нису примењивале на болесне и на лица са недостацима било које врсте.

(2) Léon Lallemand: Histoire de la charité, Paris, 1903, T. II, с. 115.

(3) Ibidem.

(4) Ibidem, с. 123.

политичку формулу хришћанске пропаганде. Овакво јединство духовне и материјалне акције чини је јачом и ефикаснијом него што је то њихов алгебарски збир. На гласове који су кружили о богатству цркве, црквени оци су одговарали: „Ако црква има земље, куће, кола, коње, мазге, то је због ваше шкртости. Због недостатка вашег милосрђа божји извршиоци [свештена лица] баве се трговином профаних, световних ствари“ (Јован Златоуст) (5).

Хришћанство пружа гостопримство по правилу „сваком“. Али ђакони имају за дужност да доставе епископу долазак сваког странца, да би се на време предузеле мере да он не остане сам и да можда проповеда супротна или друкчија веровања. Ту је већ практична последица задржавања социјалне акције у надлежности црквене организације и њених органа. То претставља прво ограничење, али врло значајно, круга корисника помоћи на круг хришћана. Према томе, хришћанска црква не може с правом приговарати римској држави што је такође своју социјалну акцију ограничавала на своје грађане.

Нападајући оне који се противе доласку „странаца“ у градове (где захтевају помоћ), Јован Златоуст каже: „А зашто се ви љутите ако се наш град сматра као заједничка лука и који се више воли од свог рођеног места? [...] Треба да се радујете што несрећни беже нама“ (6). Овакав став хришћанства разбијао је градску ограниченост и у своје време, објективно, доприносио је напретку. Али, Јован Златоуст ипак каже: „Треба увек више волети хришћане него невернике, а међу хришћанима знати правити велику разлику између сиромаша чистих и невиних навика и онога који води покварен и неправилан живот“ (7).

Када социјална акција хришћанске цркве обухвата нехришћане, она је срачуната на пропагандни ефект. То се види, на пример, у погледу откупа заробљеника персиских од стране епископа Акација (8). У средњовековним хришћанским социјалним установама хришћански верски живот је био обавезан, што значи да су били примани или само хришћани или они који хоће да приме хришћанство. Од странаца само странци у пролазу били су примани без обавезе да учествују у верском хришћанском животу.

3. Да би се узајамно помагали, хришћани су у рано доба стварали заједнице у којима „нико није био сиромашан“, јер све што су имали било је заједничко. Продавали су своју земљу и друга своја добра и давали их заједницама, које су затим вршиле расподелу према потребама појединих чланова (према Делима апостолским, II, 44—47; IV, 32—37). Како ће моћи да трајно функционисе овакав систем расподеле без производње, јер је он, као што се види, нужно привремен? Хришћанство је одустало од овакве праксе и од првобитне негације приватне својине прешло на схватање да је човек само плододживалац земаљских добара и да су она само средство да се помогне ближњем. Добра стечена радом призната су од бога. На тај начин црква је у даљем процесу признала постојање богатства и приватну својину коју је у почетку негирала.

(5) Ibidem, c. 102.

(6) Ibidem, c. 97.

(7) Ibidem, c. 98.

(8) Ibidem, c. 109.

Да би се сачувала идеја заједничке расподеле добара, замишљене у првобитним хришћанским заједницама, организују се агапе, заједнички обеди хришћана у кућама богатијих хришћана. Агапе су дакле замениле идеју заједнице добара и оне претстављају „решење“ противречности заједнице потрошача без заједнице произвођача хришћанских првобитних заједница. На овим агапама, поред — у првом реду — сиромашних хришћана, посебно место за столом су имали: епископи, свештеници и ђакони. Апостоли Павле се жали да се понекад свако жури при јелу тако да неки поједу превите а неки немају довољно (Коринћанима посланица прва, ап. Павла XI, 21—22).

4. Какав став је имала хришћанска црква према робовласничким друштвеним односима? Хришћанска црква се овако обраћала робовима: „Сваки нека остане у ономе звању у коме је позван. Јеси ли позван роб, не брини се; него ако и можеш свој бити, још радије буди“ (Коринћанима посланица прва апостола Павла, VII, 20—21). „Знајући да сваки што учини добро оно ће и примити од Господа, био роб или слободњак“ (Ефесцима посланица апостола Павла, VI, 8—9; Тимотеју посланица друга апостола Павла, VI, 1—5; Титу посланица апостола Павла, II, 9—10). „И ви господари, тако чините њима, остављајући пријетње, знајући да је и вама самијем и њима господар на небесима, и он не гледа ко је ко“ (Ефесцима посланица апостола Павла, VI, 9; Колошанима посланица апостола Павла, IV, 1). Ипак хришћански господари робова нису били дужни по хришћанским верским прописима да ослобађају своје робове. На тај начин се хришћанска црква, дакле, конформирала са друштвеним и правним односима римске државе и римског друштва, тј. са робовласничким системом. Побољшање положаја робова вршено је постепено побољшањем господара (9). „Не ослобођење него васпитање претвара роба у слободног човека“ (Амброзије) (10). Сам Константин, у прво време, наређује да се одбеглом робу отсече нога или да се пошаље на радове у руднике. Све у свему, хришћанска црква је заступала начело да су сви људи једнаки са верске тачке гледишта, али не и са правне (Nov. 5, 2).

На тај начин установа приватне својине са правног становишта остаје недирнута. Она само добија нова објашњења и нове аргументе: „Шта су уствари богати према намени господњој? Амбари сиромашних, божји извршиоци, интенданци божји [...] делиоци добара који само изгледа да припадају њима [...]“ (Августин) (11). „Не чинити милостињу са својим добром када се то може, значи украсти. [...] Његово имање не припада само њему него исто и његовим ближњима“ (Јован Златоуст) (12).

Изједначавање овоземаљских приватних имовинских односа између људи, с једне стране, и између бога и људи, с друге стране, које се огледа у хришћанском учењу, илуструје следећи пасус из Јеванђеља по Матеју: „Тада ће рећи и онима што му стоје с лијеве стране: идите од мене проклети у огањ вјечни приправљени ђаволу и анђелима његовијем. Јер огладњех, и не дадoste ми да једем; ожедњех, и не напојисте ме; гост бијах и не примисте ме; го бијах, и не одјенусте ме; болестан и у тамници бијах,

(9) Ibidem, c. 70—71, нап. 41.

(10) Ibidem, c. 72, нап. 49.

(11) Ibidem, c. 92.

(12) Ibidem, c. 93.

и не обиђосте ме. [...] И они ће отићи у муку вјечну, а праведници у живот вјечни" (Јеванђеље по Матеју, XXV, 41—46).

Пакао и огањ вечни у логици хришћанства изгледају као нека врста божјег дужничког затвора. Као што су приватноправни повериоци римског, грчког и других античких права имали у прво време право да своје дужнике трпају у дужнички затвор, исто тако и бог, према хришћанском учењу, трпа своје дужнике у пакао. „Не сабирајте себи блага на земљи, гдје молац и рђа квари, и гдје лупежи поткопавају и краду; него сабирајте себи блага на небу, гдје ни молац ни рђа не квари, и гдје лупежи не поткопавају и не краду" (Јеванђеље по Матеју, VI, 19—20; Јеванђеље по Марку X, 21—25). Милосрђе је на овом свету по Јовану Златоусту „добар зајам а не издатак" јер се „прима више него што се даје".

Хришћанска црква је била не против приватне својине него ју је признавала али је наметала као моралну дужност њену деобу са осталим хришћанима. На тај начин она је хтела „достигнути социјалну једнакост помоћу религиозног милосрђа" (13).

5. Од појаве односно почетка и релативног учвршћења организације хришћанске цркве па надаље, све до пропасти римског царства, поред социјалне акције римске државе, све се више појачава социјална акција хришћанске цркве и на тај начин она у то време претставља посебан колосек на плану социјалне заштите уопште. У том периоду постоји дакле социјална заштита коју пружа римска држава и социјална заштита коју пружа хришћанска црквена верска организација. Римска држава, међутим, наставља са својим системом социјалних давања истовремено прогонити хришћане (до цара Константина, тј. до IV века). Ни после поделе римског царства и оснивања источног царства ова социјална акција римске државе не престаје (14).

Ништа се у основи не мења у њеној пракси ни у њеној концепцији социјалне заштите све до примања хришћанства од самих римских царева, тј. све до цара Константина (313 н. е.). Јер мотиви државе су још увек исти: утилитаристички. „Ови штићеници су, у IV веку, оно исто што су били увек: мирни, ако им држава даје, као некада, њихову корпицу (спортулу) пуну намирница и њихово бесплатно место у позоришту; бунтовни ако случајно флота није дала знаке у обичајено време. [...] Ако наступи овакав момент, сваки други интерес и свака друга дужност ишчезавају код ових огладнелих" (15). Зато, „ако се један део жита поквари тако да не може да се подели без свађе, оно се онда меша са новим житом да би се сакрио покварени део и избегао губитак за државну благајну" (Cod. 10, 26, 11; 364). Из овога се види да је социјална акција била далеко од тога да има за циљ обезбеђење живота грађана него у првом реду одржавање социјалног мира. Подела намирница се врши јавно да би се избегао повод за немире (Cod. Theod. XIV, XVII, de ann. civicis, 3—4; 368). Из-

(13) Ibidem, с. 188.

(14) Прогони хришћана у римској држави, као што је познато, били су жестоки. Од Нерона до Константина, тј. од 64 до 313 године прогони хришћана били су распоређени овако: од 64 до 313 године било је 120 година паузе, и то: у I веку 28 година, у II веку 15 година, и у III веку 76 година паузе.

(15) L. Lallemand, op. cit., T. II, с. 80.

даци за потребе социјалних давања утврђивани су за сваку годину унапред а плаћали су их освојени градови и покрајине. Они који су се противили, плаћали су двоструко (Cod. 11. 23, 3, XI, XXII; 399). Тако је у Риму (16). Али после и у Александрији, Картагини, Атини (Cod. 11. 21; 421).

Социјална давања у Цариграду била су доста обимна. Понекад се давало, уз остале намирнице, и вино. Служба социјалних давања у знатној мери се приближавала и једним делом идентификовала са службом снабдевања. Ту појаву срећемо и у Риму у време када су односи политичких снага то наметали и захтевали. Колика је брига државних власти да се избегну злоупотребе при расподела социјалних давања, како би се на тај начин избегли поводи за немире и nerede, види се по томе што су казне против злоупотреба биле врло строге. Ако би господар неког роба помагао да овај добије намирнице које се деле бесплатно, овом господару се конфисковала кућа; ако је римски грађанин, постаје силом државни пекар, а ако је чиновник изриче се смртна казна (Cod. Theodos. 14, 17, de app. civ., 6; 370). Да би се борила против хришћанског утицаја, тј. против пропагандног ефекта социјалне акције хришћанске цркве, например под Констанцијем (250—306), оцем цара Константина, држава забрањује хришћанима да деле милостињу и сиромашнима да је примaju.

Подређена политичком интересу и ограничена на круг грађана слободног Рима (а после и римске државе), социјална акција римске државе била је слепа и gluва према другим лицима који нису били римски грађани а којима је била потребна помоћ да би обезбедили услове живота своје и својих породица. Поред жртвовања људских живота у циркуским играма, били су такође жртвовани животи многих лица којима је била потребна помоћ из разних разлога. Оваква лица су била сакупљана на бродове и бацана у море. Касније, у доба појаве хришћанства и његовог јачања, овоме су се придружили и прогони хришћана према којима није било никакве самилости.

Социјална акција државе била је усмерена према слободним грађанима, што је одржавало супротност између робова и привилегованих слободних пролетера.

Негативан став слободних римских пролетера према раду логична је последица и резултат става римских управљача према раду. По Цицерону, Сенеки и другима, милосрђе и помагање необезбеђених лица врлина је која улази у оквир политичке мудрости а не морала; по њима, човек стоји у односу према држави а не према друштву и зато он нема никаквих моралних обавеза према друштву него има само правне обавезе према држави.

Међутим, управо Сенекин утицајна хришћанство био је врло значајан. Он може да се види из следећих речи Јована Златоуста: „Према чистоћи намера а не према датим добрима мери се помоћ“ (17). О истом питању Сенека је говорио: „Мудар човек ће избрисати сузе невољника, пружиће

(16) Постојала је посебна мрежа убирача појединих врста артикала. Међу овим убирачима нарочито су се истицали старешине убирача свиња. Тако су старешине убирача свиња били први који су још од римског императора добили титулу конт, гроф и племић (Cod. Theod. 6, 20; 419).

(17) L. Lallemand: op. cit., Т. II, с. 95.

руку давленику, отвориће кућу избеглици, свој новчаник потребитим, као човек који дели своје добро с човјеком" (18). И Платонов утицај, па чак и позајмљене фигуре, види се из следећих речи Августинових: „Чак и оне који нема ништа, добра воља се урачунава. Не помажу ли се и просјаци међу собом? [...] Ено једнога који не може да иде и коме посућује своје ноге један који може да иде, онај који види посућује своје очи слепом" (19). О истом питању Платон каже: „Слепац је носио на својим леђима хромог, посућујући му своје ноге, а овај њему своје очи. Обадва су била са недостацима и просјаци, удружени направили су потпуну целину" (20).

Хришћанство прописује да помоћ необезбеђеним лицима треба да се пружа од стране цркве тек када му помоћ не може да пружи његова властита породица (то је став исти као у античкој Грчкој). У овом погледу проширивање обавезе обезбеђења и помагања необезбеђених лица на њихову породицу истичу се речи апостола Павла: „Ако који вјерни или вјерна има удовице, нека се стара за њих, и да не досађују цркви да оне које су праве удовице може задовољити" (посланица прва Тимотеју V, 16).

6. У процесу распадања и опадања снага римске државе под ударима унутрашњих и спољних фактора, о којима нам говори општа и политичка историја, беда и невоља се све више проширује како у редовима побеђених тако и у редовима победника. У таквој ситуацији велики део терета социјалне заштите био је пао на цркву и на њене органе. Католичка црква заступала је у то време тезу да је главни циљ власти заштита слабих, а пошто заштита слабих спада у надлежност цркве то њој припада световна и религиозна власт, а то значи сва и свака власт. На тој тези католичке цркве заснована је цела њена политика и акција. Само у светлу те тезе могуће је објаснити и рану и средњовековну историју католичке цркве.

Закупљена искључиво проширењем свог утицаја, католичка црква на Западу, после пада западног римског царства, уместо да настоји и покуша да код разних владара развије смисао и вољу за социјалну акцију коју би ови остваривали преко државних органа, води стално борбу са владарима о световну превласт. У светлу ове борбе разумљиво је што су источни хришћански поглавари, пре поделе хришћанске цркве, а доцније православни патријарси, били називани од стране западних црквених поглавара односно папа ласкавцима цара и краљева. Тако се католичка црква нашла у сукобу са феудалним владарима и државама као државним организацијама световних власти, али не и у сукобу са њиховим друштвено-економским системом и друштвеним односима. С једне стране, издајући начела и напуштајући првобитно хришћанство као религију робова, сиромашних, потлачених и слабих, католичка црква већ и сама има своје робове, слажући се на тај начин са друштвено-економским робовласничким системом; с друге стране, католичка црква се бори против феудалних господара али не да сруши систем феудалних односа, него да сама преузме световну власт и да је потчини себи. Ствара се, дакле, од првобитне хришћанске религије и

(18) L. Lallemand: op. cit., T. I, Парис 1902, с. 183.

(19) L. Lallemand: op. cit., T. II, с. 95, нап. 19.

(20) L. Lallemand: op. cit., T. I, с. 75.

цркве једна крајње противречна социолошко-политичка и правна појава, која врло чврсто, али не и доследно, савладава све противречности своје теорије и праксе, почевши од робовласничких и феудалних друштвено-економских односа па до данашњег дана (21).

Робовласнички и феудални односи су камен спотицања у спровођењу принципа католичке цркве. Ево како католички теоретичари умирују своју савест: „Да су Исус Христос и његови апостоли рекли: „Од данас право својине човека на човеку се укида и сваки се враћа у своју слободу“, антички свет би био поремећен из својих основа. Сигурно је да би нагло укидање ових права проузроковало хиљаду пута више несрећа него његово продужење кроз многе векове“ (22).

Социјална акција световних државних власти за католичку цркву схвата се, и начелно и у пракси, као *помоћна акција* која долази у помоћ социјалној акцији цркве и то наравно само ако је на линији католичке вере и ако је стварно инспирисана католичким верским принципима (као што је било у време Карла Великог, кога католички црквени оци називају „верни бранилац и помоћник свете мајке цркве“).

Као што је римска држава социјалну акцију користила као политичко оружје, тако је католичка црква социјалне помоћи користила као пропагандно средство чији се механизам и начин деловања састојао у томе да се морална врлина милосрђа упрегне у католичку пропаганду као њено средство. Православни црквени поглавари, међутим, заступали су такву социјалнополитичку концепцију по којој социјалну заштиту треба да остварује држава у првом реду, сама или заједно са црквом, а функција цркве у овом погледу је увек помоћна. Оваквим ставом православне цркве објашњава се велики напредак у области социјалне заштите у источном римском царству, и доцније у Византији. На пример, велики број специјализованих социјалних установа већ у IV веку, чија су имена била усвојена кроз цео Средњи век чак и од стране католичке цркве у доцнијем периоду на Западу. Презир са којим су папе гледале на помоћну улогу православних црквених поглавара и православне цркве у односу на социјалну акцију световних власти на Истоку је нескривен. Када су Турци у Средњем веку опседали престоницу православне Византије, Цариград, западна католичка црква је највише ћутала и скоро никада се није интересовала. У

(21) За време римског царства, хришћанска црква уписивала је своје социјалне установе у систем царских социјалних давања и ништа јој није сметало што су таква иста социјална давања била дељена и незнабошцима. — Концили католичке цркве доносили су и овакве одлуке: „Забрањено је сакатити своје робове“ (Concil. Epaonense, 517; Concil. Emeritense, 666). „Забрањено је продавати роба Јеврејину или незнабошцу“ (Concil. Aurelianum IV, 541, Concil. Liptinense, 743). „Ослобођеници цркве“ како су називани црквени робови остају увек под њеном заштитом и документа показују да се „са овим робовима милосрдније поступа него са онима који су припадали појединцима“ (Concil. Toletanum IV, 633). Concil. Reims (630) „забрањује да се продају или отуђе робови и остала црквена добра јер ова добра служе за обезбеђење сиромашних“. Нађена деца, примљена и отхрањена у децијим црквеним установама (Средњег века), постајала су и остајала својина цркве, тј. робови цркве. Кад ова деца одрасту, црква их даје у закуп приватним лицима, али само онима који су имућни и платежно способни, или их искоришћује за рад у социјалним установама (Lallemand: op. cit., T. III, c. 147, nap. 37).

(22) Carpentier: Le droit payen et le droit chrétien, Paris, 1866, T. I, gl. VI, c. 145; Lallemand: op. cit., T. II, s. 18, nap. 17.

најбољем случају послала је безначајну помоћ и сувише касно. Имао се утисак да не треба журити да се пружи помоћ шизматичима. Када је после пада Цариграда центар православне цркве постала Москва, мислило се боље је имати непријатеља даље него ближе себи.

Када је католичка црква довољно ојачала и када је постала сигурна да ће резултати њене социјалне акције бити приписани само њој самој, тек тада је прибегла тражењу помоћи и интервенцији државе и тражила од ње разне дотације да би помоћу њих могла да прошири и учврсти систем својих давања сиромасима и своју социјалну акцију уопште. „Не треба трговати невољом и бедом народа“, говорили су католички црквени оди, али су, међутим, сами добро схватили и потпуно свесно и плански користили социјалну акцију за пропагандне циљеве и за учвршћивање црквене власти на рачун државне власти. Због тога се прва и највећа јерес *православне цркве* састојала у томе што је она, другачије и супротно католичкој цркви, дозволила да ефект и заслуге црквене социјалне акције у очима народа прпусти великим делом државној власти и царевима. Католичка црква је, међутим, увек, када није постојала опасност да позитивни резултати социјалне акције буду приписани државној власти, тражила и радо примала све облике бенефиција и дотација од стране државе. Дакле, разлика у пропагандној техници и тактици и у ставу према државној власти у односу на православну цркву, условили су учвршћење утилитаристичке класичне социјалнополитичке концепције католичке цркве.

Утицај у значај цркве у очима верника, већином сиромашних, због њене социјалне акције рано је почео да расте. Већ је Константин почео да поставља свештена лица у градске управе (320 н. е.). Дуго времена су епископи били бирани од верника, што је црква могла дозволити због релативно развијеног система социјалних помоћи, без опасности да њени људи неће бити изабрани. С друге стране, временом су и сами цареви желели да себи додају титулу епископа. Тако, например, цар Константин себе назива „спољни епископ хришћанске цркве“ чија је дужност да обезбеди поштовање „унутрашњих епископа хришћанске цркве“ и бдије над извршењем одлука. Овде већ почиње сукоб државне власти и црквених управљача. Једни се жале на друге да се мешају у њихове послове. Константин је први епископима дао јавноправна овлашћења, која иначе спадају у оквир државне власти (на пример, нека овлашћења из области судства, контролу извршења казни, нека чисто административна и финансијска овлашћења из надлежности градских управа). Оваква овлашћења са овлашћењима на пољу социјалне заштите и верским функцијама нужно су давала црквеним управљачима све већи значај који ће кроз Средњи век изазвати оштре и јаке сукобе између католичких папа и државних поглавара, између црквене и световне власти.

На тај начин, заиста има разлике у ономе што се стварно жели постићи социјалном акцијом католичке цркве, тј. стварних циљева, мотива и функција њене социјалне акције и онога што се речима изражава као и што се жели претставити као циљ те акције. Социјална акција схваћена је као ефикасно средство политичке борбе католичке цркве у жељи да црква стекне и државну власт. Сакривање ових стварних циљева и њихово свесно

систематско, упорно и доследно облачење у одежду црквене, идеализиране, духовне, хришћанске, итд., акције чини ову политику католичке цркве чисто утилитаристичком.

Многобројне верске јереси и јеретичка учења као и други сукоби у оквиру хришћанске цркве, првобитне и средњевековне, имају за узрок и основу свог појављивања најчешће управо социјалну акцију хришћанске цркве. На пример, један од приговора јеретицима, тј. православним верским поглаварима, састојао се у томе што су шефови те јеретичке односно православне цркве ишли царевима и световним владарима да траже помоћ за необезбеђена лица, односно лица којима је потребна социјална заштита. Чак и по цену умањења средстава за циљеве социјалне заштите и недобијања средстава од стране царева и световних владара, што је у знатној мери умањивало средства социјалне заштите, црква, по католичкој социјалнополитичкој концепцији, треба да делује сама. Католичка црква је врло добро схватила да социјална давања везују масе за онога ко их даје. Она није хтела да масе због тога буду везане за световне власти. Православна црква, међутим, није имала такав став. Историска је чињеница да су православни верски управљачи били знатно мање заокупљени политичким ефектима социјалне акције од западних католичких управљача. „Интереси једног сиромаша неправедно мученог од стране државних пореских власти имају у регистру писама папе исто тако значајно место као план преобраћања у католичку веру англосаксонског народа“, каже се у делу Г. Курта (23). Отуда толики сукоби између царева и папа, док су односи између царева и патријарха православне цркве били сасвим другачији.

7. Средства којима је црква остваривала социјалну акцију била су: недељни прилози, месечни прилози, и општи прилози верника; атапе као заједнички обеди (који су ишчезли у V веку); прилози поводом крштења; од фиденкомиса на земљи и другим непокретностима датим цркви, од дарова цркви и црквеним социјалним установама. Ова добра су, по правилу, била изузета од пореза и других обавеза, имали су посебан правни статус у грађанском праву. Сва ова добра и приходи од њих улазила су у општу црквену касу. Црква је добила статус правног лица. Као правно лице могла је обављати грађанскоправни промет својим добрима. Поједине цркве могле су између себе правити уговоре о сталној амфитевзи. Ова добра су ослобађана од пореза. Црква је била, под одређеним условима, законски наследник. Нека добра су конфискована у корист цркве. Неке новчане казне ишле су у црквену касу. Многа директна давања цркви озакоњена су као стална. „Пошто је дужност наше човечности да мислимо и на необезбеђене и да учинимо да небољници не остану без хране, наређујемо да испоруке различитих производа чињених до сада пресветим црквама на рачун државе буде настављена и да се нико не усуђује да их умањи“ (Cod. 1, 2, 12, § 2; 451).

Хришћанско милосрђе као религиозна обавеза санкционирана је врло немилосрдно. Јаков каже: „Плачите, пуштајте урлике пред небољама које ће се сручити на вас“ (Посланица Јаковљева V, 1.), тј. на оне који иако имају остају неосетљиви пред потребама сиромашних.

Прилози које су верници давали цркви приликом богослужења, делили су се на четири једнака дела: епископу, цркви, свештеницима и сиромашнима. Са делом који припада сиромашнима управљао је епископ. Осим тога, верници су били дужни да једанпут недељно дају прилоге, на пример, приликом погребa, помена и сл.

Црквене установе за помоћ необезбеђеним лицима разних врста добијањем разних повластица од државе и државних власти трпеле су и одговарајуће измене у погледу свог карактера и своје природе. Тако, на пример, у почетку су оне добијале грађанске аноне (социјална давања), биле су ослобођене од пореза, такса и других обавеза, добиле су: право стицања добара „мртве руке“, јурисдикцију за сва питања између својих сиромашних штићеника, административне и судске олакшице, права на производњу и продају течних и других производа, право на сечу у шуми феудалца, право испаше свиња у шуми феудалца („потврђује се привилегија испаше и кретања свињских животиња преко свих шума између катедрале и кнеза“), уступање млина, давање соли, уступање ренти које су занатлије дужне да плаћају феудалцима, једна петина царине на уље и вино, имали су своје робове, имали су право на добијање износа разних новчаних казни, право на добијање дарова и легата, право да наслеђују, право на добијање одређеног броја намештених кревета, „све изнутрице од волова и крава које месари закољу“, право да присвоје ствари својих умрлих штићеника, право на индулгенције, право на добијање верских обавезних прилога, право на јавно прикупљање прилога три недеље годишње, право на привремену продају односно закуп индулгенције, право да уступе у закуп световним приватним лицима на управу и вођење социјалне установе „под условом да су закупци вешти и платежно способни“ (како се каже у одлуци Бечког концила, 1331) (24).

8. Да би остварила социјалну акцију односно акцију заштите лица којима је потребна помоћ, хришћанска црква је организовала већ отпочетка, у оквиру опште црквене хијерархиске организације, посебну службу социјалне заштите односно хришћанског милосрђа. Ову службу остваривали су епископи, свештеници, ђакони, ђаконице, удовице и старе девојке. Свако од њих радио је у посебном, од цркве прописаном, кругу надлежности, права и дужности.

Сиромашна лица су или била уписивана у списак сиромашних лица која добијају редовну помоћ од цркве или су добијала одобрење до просе пред црквом.

Помоћи су даване у натури и дељене су или у ђаконији или су ношене кући лицима којима је помоћ потребна.

Хришћанска црква је своју акцију усмерила на следеће врсте корисника: сиромашнима, остарелим, болеснима, удовицама, дефектним лицима, заробљеницима, затвореницима, путницима-странцима у пролазу.

Помоћ овим категоријама лица пружала се у основи на два начина: пријемом у разне установе и додељивањем помоћи код куће, у породици (25).

(24) L. Lallemand: op. cit., Т. III, Парис, 1906, с. 75.

(25) Ibidem, с. 24.

Осим тога, биле су организоване установе разних врста: валетудинарије (приватне установе уз куће богатијих људи), а затим (почевши од 325 у источном римском царству), најпре као додаци црквама а после као самосталне установе, разне специјалне установе за разне врсте необезбеђених лица. (Ове установе имале су грчка имена: ксенодокос = установе за странце; носокомос = установе за негу болесних; проткотропос = установе за сирочад; брефотропос = установе за породице, итд.) У њима је био врло интензиван верски хришћански живот, што значи да је круг корисника био ограничен на вернике хришћанске цркве. Временом су ове установе добиле и своје црквене капеле и своје свештенике.

Карактеристично је да хришћанска црква, како првобитна тако и католичка, није никако оснивала црквене установе за душевно оболела лица, затим, врло мало је оснивано установка за оболеле од лепре, постојао је врло мали број установка за децу, сирочад и нахочад. Ништа није сметало што је још у 1479 „жалостан положај такве деце коју прождиру пси или свиње, ако не умиру од глади и жеђи“ (26).

Поставља се питање зашто католичка хришћанска црква није указивала помоћ душевно оболелим лицима, сирочадима и нахочади? Може се претпоставити да им је помоћ била ускраћена и због тога што они нису могли да буду пропагатори хришћанске црквене помоћи а тиме и хришћанства, а уколико би то и могли доцније бити, њихова пропаганда би скупо коштала ове црквене установе. Зато је црква ову децу највише поверавала појединим храниоцима. Међутим, треба одмах напоменути да ово поверавање деце појединим храниоцима није руковођено никаквим педагошким или психолошким разлозима, него је засновано „на страху да ће велики број деце морати да се прими“ (27).

Међутим, на Истоку су већ у VI веку постојале многобројне социјалне установе (азили) за децу, под управом јавних власти и епископа. Захваљујући отсуству амбиција за световном влашћу источних црквених поглавара, државна власт и градске власти давале су на тражење црквених поглавара средства којима су се већ у VI веку могле оснивати многобројне специјалне установе за разне врсте необезбеђених лица, дакле установе које католичка црква на Западу, стално заокупљена бригом за освајање световне власти, неће постићи све до Средњег века и то у далеко ограниченој мери. Колико је идеја заштите деце (сирочади и нахочади) била далеко од католичке цркве види се и по томе што је католичка инквизиција у XIII веку, уместо новчаних казни, доносила пресуде да осуђено лице „издржава једно необезбеђено лице док је жив“ (28).

9. Упоредо са социјалном акцијом католичке цркве развија се и социјална акција световних власти: државе, краљева, феудалаца, средовековних комуна, градова. У оквиру органа своје управе ови су имали посебна лица као службенике за расподелу социјалних помоћи. Осим тога, била је јака и интервенција државне власти у управљању црквеним социјалним установама које су постојале у средњовековним градовима (Фиренца,

(26) Ibidem, c. 147, нап. 37.

(27) Ibidem, c. 309.

(28) Ibidem, c. 343, нап. 24 и 25.

Падова и др.). У градовима односно комунама, из буџета комуне дељене су социјалне помоћи, негде веће негде мање. Социјална заштита у комунама обављала се: а) преко органа власти или преко посебних социјалних установа, б) преко разних задужбина (фондација) финансираних од комуне, и в) постојала је и посебна „сиротињска каса“, у коју су поједина лица добровољно давала разне дарове и легате, а понекад су прописиване и комуналне таксе намењене за социјалну заштиту (на пример, у XIII веку). Давања су била обично у природи а ређе у новцу. Поред установа хришћанске цркве постојале су и установе за смештај разних врста необезбеђених лица од стране световних власти а затим и од стране разних организација и приватних лица.

У Средњем веку (XIII и XIV век) чињени су покушаји да се помоћ пружа давањем зајмова са ниским каматама. Једно време, католичка црква је чак потпуно забранила узимање камата за дате кредите. О користи за цркву од забране камате Маркс у своме *Капиталу* (том III, Београд, 1948, с. 533) каже:

„Црква је била забранила узимање камата; али она није забранила да неко прода своју својину да би се извукао из невоље; па чак ни то да се својина неко време и до исплате дуга уступи новчаном зајмодавцу да би овај добио јемство, али и да би за време поседовања могао, искоришћујући га, узимати накнаду за новац који позајмљује; сама црква, или њој припадајуће комуне и смерна братства, вукла је велике користи из овога, особито у време крсташких ратова. Ово је довело тако велики део националног богатства у посед тзв. „мртве руке“, особито зато што Јеврејин није смео да зеленaши на овај начин, јер се посед овако чврсте залогe није могао прикрити. Без забране камата не би црква ни манастири никада могли постати овако богати“.

Систем мера, организованих од стране комуна, у поређењу са акцијом заштите католичке цркве показује јасно да социјална акција цркве није била једина и искључива акција у области социјалне заштите у то време.

10. Због посебног значаја за разумевање социјалнополитичке концепције хришћанства, посебне католичке цркве и средњовековних државних органа, задржаћемо се унеколико на њеном ставу и мерама према сиромашним лицима, посебно према незапосленим лицима, иначе способним за рад.

Питање заштите сиромашних у оквиру социјалне акције најпре хришћанске цркве у целини, а затим католичке цркве посебно, показује у највећој мери отсуство конструктивне, рационалне и за то праве демократско-хуманистичке социјалнополитичке концепције и социјалне акције.

Хришћанска црква дели сиромашна лица не на оне који могу и на оне који не могу да раде, него на просјаци и стидљиве сиромаше (по Августину) (29).

„Рђаво је приговарати сиромашнима, чак и у лепом годишњем добу, иако би се то тада могло трпети да им се приговори, да су лењиви [...]“ (Јован Златоуст (30)).

(29) L. Lallemand: op. cit., Т. II, с. 96—97.

(30) Ibidem.

„А ви, не живите ли и ви у ленчарењу и у уживањима? Шта више не чините ли ви горе него што је леност, одајући се грабежу, насиљу и себичности“. „Ја не говорим ово, браћо моја, да би одобравао леност; Боже ме сачувај такве мисли. Ја жарко желим да свако ради јер леност је мајка-господарица свих зала, него вас молим да не будете груби, без саосећаја и без милосрђа“ (Јован Златоуст) (31).

Наравно, због одређених друштвено-економских односа и степена развитка продуктивних снага у времену пропасти римског царства и стварања феудалног друштвеног система и феудалних држава, није се ни могло очекивати ни од средњовековне државе ни од средњовековне цркве да питање незапослености решава на систематски, рационалан и економски целисходан, конструктиван начин. Али, не само чињеница да се у пракси социјалнополитичке акције католичке цркве рад, пружање рада и запослења не јавља као облик социјалне акције, него ни у социјалнополитичкој концепцији католичке цркве уопште не појављује се никако ова идеја, иако се она појављивала и остваривала још у старој Грчкој у време Периклово. Социјално обезбеђење се по хришћанској католичкој концепцији не тражи у стварању услова за пружање слободног рада слободним људима него у хришћанском милосрђу и у конзервирању и одбрани постојећих друштвено-економских односа.

Специфични услови у разним западноевропским земљама, са различитим бројем сиромашних лица (лица незапослених и лица неспособних за рад) условили су, у отсуству макакве организоване акције запошљавања и пружања рада, како од стране црквених тако и од стране државних органа, врло различите ставове и мере у односу на ова лица.

Није било (у Италији) никакве разлике између здравих просјака и оних који су били неспособни за рад, или, ако је и било разлике, она је прављена произвољно. Међутим, наредбе су прописивале прогоне против ленштина, луталица, разбојника.

Прве организоване и посебне мере у погледу заштите незапослених лица срећемо у средњовековним комунама већ у XIV веку, односно у посебним организацијама занатлија за помоћ својим незапосленим друговима (32).

Велики број незапослених у Средњем веку лутао је земљама и градовима. (Међу овима био је знатан број Цигана — у Немачкој, Француској, Шпанији). У невољи а без посла и средстава за живот, ова су се лица одавала свакојаким домишљањима, што се види из следећих речи: „Ови крадљивци кокошију, као и они који препричавају занимљиве авантуре, једнако вешти да затворе своју шаку кад ухвате прилику да уђу у нечије имање, као и да отворе шаке лаковерних људи који хоће да сазнају будућност“ (33).

У Енглеској, на пример, срећемо две фазе у погледу положаја незапослених сиромашних лица. После средњовековних епидемија и смањења броја становника наднице су нагло скочиле. Органи државне управе одређивали су висину надница и оне су постале врло ниске. Велики број неза-

(31) Ibidem.

(32) О појму средњовековне комуне вид. К. Маркс — Ф. Енгелс: Изабрана дела, I, Београд, 1949, с. 17, 99, 498—500.

(33) L. Lallemand: op. cit., T. III, с. 342.

послених лица више је волео да проси него да ради по ниским надницама. Због тога су краљеви донели закон по ком лице које неће да ради за износ наднице из времена „пре куге“ иде у затвор (34). Исто се тако кажњава послодавац који даје надницу већу од тог износа, као и сви они који дају милостињу. Бегунцима се стављало слово F на чело (35).

Исте мере у знатној мери примењене су и у Француској. Због тога настају буне. Радници и сељаци су сложни. Пред опасношћу од побуна, доносе се прописи по којима незапослени не смеју да напусте своје место пребивања.

После, међутим, када су у одређеним историским околностима у Енглеској велике површине обрадивог земљишта претворене у пашњаке, појавио се велики број незапослених. Против ових почињу да се примењују затварање или телесне казне сваки пут када неће да раде по одређеним надницама (36).

II. Нова социјалнополитичка доктрина католичке цркве. Ако се расцеп хришћанске цркве на источну (православну) и западну (католичку) узме као први неуспех историских размера римских црквених поглавара, онда је Реформација била други велики удар нанет римским црквеним поглаварима, односно римским папама и католичкој цркви у целини. И ту је разлог сукоба између католичке и реформисане цркве у основи лежао у питању социјалне акције цркве.

Трећи и највећи ударац и губитак престижа католичке цркве наступио је 1891, када је сама католичка црква кроз уста папе Лава XIII отступила од своје класичне социјалнополитичке доктрине која је владала деветнаест векова. Прва два удараца су проузроковала само успоравање и застој у наступању, али трећи ударац значио је повлачење католичке цркве. Класична социјалнополитичка доктрина католичке цркве, по којој социјална акција спада у надлежност цркве а не државе, одговарала је буржоаској либералистичкој концепцији уздржавања државе од сваке акције у области социјалне заштите. Због тога је дуго времена католичка црква и вера служила либералној буржоазији као добродошло оружје да би се ослободила тегета социјалне акције и на тај начин резервисала што веће капитале за нове инвестиције. Конформизам католичке цркве (социјална беда је природна нужност, итд.) добро је дошао либералној буржоазији. Идеолошка спрега капиталистичке класе и религије на тај начин добила је реалну основу.

Међутим, да би некако држала корак са тенденцијама новог времена, које је све више захтевало проширење и појачање јавне државне социјалне заштите и признавање права на социјалну заштиту и права на рад, дакле право на материјално обезбеђење живота и услова живота, католичка црква би морала да промени свој вековни став по питању социјалне заштите, принципе и класичну доктрину по којима социјалну заштиту не треба да

(34) Statute of Labourers', 1350—1351, 25 Edw. III.

(35) „In token of falsity"; 1360, 34, Edw. III.

(36) О енглеском законодавству о сиротињи, о крвавом законодавству против скитничења вид. К. Маркс: Капитал, Т. I, Београд, 1948, с. 498—941—412, 549, 609—610, 620—625; Ф. Енгелс: Положај радничке класе у Енглеској, Београд, 1951, с. 108—109, 124, 129—131, 138—139, 316, 325.

остварује држава а поготову не методом признавања социјалних права. „Ви нисте знали припремити човечанство на индустриску трансформацију која се развија већ читав век и која је постала за највећи број тешка и убијачна. Ви се појављујете данас празних руку“ говорио је католицима Жил Гед (*Jules Guesde*) 1896. Страх од губитка утицаја на масе стајао је пред католичком црквом ако она устраје на својој класичној социјалнополитичкој доктрини. И тада је католичка црква, доследна својој вековној тактици и утилитаристичкој политици, уплашена очигледном перспективом губитка утицаја на масе постојећих верника, а да се и не говори о перспективи стицања нових верника, учинила још један, „утилитаристички доследан“, заокрет у својој социјалнополитичкој доктрини, те је јавно напустила своју класичну социјалнополитичку концепцију и прихватила тзв. нову социјалнополитичку концепцију католичке цркве, надајући се да ће тако сузбити растући утицај марксизма, па макар и по цену сукоба са либералистичком социјалнополитичком доктрином буржоазије. Католичка црква, је, дакле, усвојила став због кога се дванаест векова пре тога одвојила од православне цркве и три века пре тога од реформистичке цркве. Данас, пошто је католичка црква „дефинитивно увидела да од њене световне власти нема ништа, хришћанске цркве (католичка, реформистичка и православна) поново су сложене у питању социјалне акције цркве, у питању због кога се, у великој мери, у прошлости сукобиле, раздвојиле. Световне аспирације католичких папа, њихов конформизам и реакционарно деловање нанели су велике штете напретку човечанства, посебно Европе. Тешко је проценити све штетне последице што их је ова вековна световна амбиција католичких верских поглавара и њихова утилитаристичка социјалнополитичка доктрина нанела човечанству. Католичка црква и данас покушава да од државне социјалне заштите начини обично средство пропаганде и привлачења маса верника, као што је и пре од хришћанског милосрђа правила средство привлачења верника у хришћанство.

Нова доктрина католичке цркве формулисана је 1891 у енциклици *Rerum novarum* (О новим стварима) папе Лава XIII. Како је ова енциклика проузроковала дугогодишњу пометњу у редовима католичких заступника класичне социјалнополитичке доктрине, била је нужна још једна папска енциклика, и то 40 година доцније, *Quadragesimo anno* папе Пије XI (1931). Њој је додат десет година доцније (1941) и папин говор преко радија — *Solenita*.

У чему се састоји ова нова социјалнополитичка доктрина католичке цркве, каква је разлика између ње и класичне социјалнополитичке доктрине, а нарочито због чега су биле потребне три свечане интервенције римских папа 1891, 1931 и 1941?

Признајући државно социјално законодавство и почињући пледирати остварење социјалних права, католичка црква се нашла у савезништву са западним социјалистима реформистима. „У недостатку аутономних професионалних економских организација, црква ће се окренути држави и позваће је да призна и да заштити право на егзистенцију, тј. право на рад и на заштиту у корист грађана“. По питању обавезе да се пружи заштита необезбеђеном лицу, у енциклици од 1891 папа Лав XIII каже: „То је обавеза

не строго правна, осим у случају крајње нужде, него хришћанског милосрђа, према томе, обавеза чије се извршење не може захтевати тужбом по закону". Према том схватању, у случају крајње и неодложне нужде, ако необезбеђено лице узме и задржи за себе туђу ствар, оно стиче право на тој ствари и то најпре право да се служи њоме, а затим, на основу тог служења ствари, стиче право својине на тој ствари. Бивши власник не може тражити повраћај ствари, јер је право својине ограничено вишим правом да се не умре од беде.

Осим тога, папа Лав XIII тражио је од државе „да се побрине на посебан начин да ни у које доба радник не остане без посла и да има уштеђевину, намењену не само за случај изнемоглости и случајних несрећа неодвојивих од индустријског рада, него још и за случај болести, старости и сиромаштва"; захтевао је да се радницима исплаћује као минимална надница она којом ће моћи издржавати себе и своју породицу (37).

Према томе, право на социјалну заштиту које захтевају папе своди се у ствари на право жртвовања туђе ствари у стању нужде, а то право познато је још из римског права и није никаква нова установа. У папским енцикликама, дакле, нема речи ни о каквом социјалном праву у правнотехничком смислу речи у коме би држава била дужник. Овим, у ствари моралним, обавезама католичка црква маневрисала је пред захтевима радничке класе и необезбеђених лица уопште, избегавајући читавих 40 година признавање државне социјалне заштите као обавезе државе. Тада је католичка црква јасно и отворено препустила социјалну акцију, коју је вековима сматрала и користила као пропагандно оружје католичанства, световним властима и управљачима државне власти. Овим свечано проглашеним препуштањем социјалне акције државним властима, католичка црква је успела да направи изванредан тренутан пропагандни успех, али овај успех је био и безначајан и краткотрајан. Јер, масе корисника социјалне заштите од стране државе не морају више бити католичке вере и пазити да буду у милости католичке цркве, вере и црквених поглавара, да би биле социјално заштићене, као што је то било током векова. Католичка црква је изгубила најјаче оружје пропаганде и оружја материјалног притиска на сиромашне масе, које јој је обезбедило успех и успон у њеној историји. Данас, када све три хришћанске цркве (православна, протестантска и католичка) имају исти став који нису имали пре четрнаест векова и по коме социјална акција треба да спада у надлежност државе са или без помоћи цркве и других друштвених организација, може се поставити питање какав ће ефект на будућност утицаја католичке цркве и католичанства имати губитак социјалне акције односно њено препуштање државним властима (38).

Потребно је, међутим, поводом усвајања нове социјалнополитичке доктрине католичке цркве, потсетити на то да је ову доктрину већ одавно, још у XVI веку формулисао и предложио Белгијанац шпанског порекла Жан Луј Вивес (*Jean-Louis Vivès*, око 1524). Он је препоручивао да световне

(37) P. Durand: *La politique contemporaine de la securité sociale*, Paris, 1954, с. 53, No. 21.

(38) Данас се већ појављује идеја уједињења цркава. У том смислу је и прва изјава новог папе који предлаже уједињење свих хришћанских цркава.

власти преузму на себе функцију социјалне заштите. Пошто, по њему, богати људи често мисле више на своја задовољства него на сиромаше, дужност је комуналних управа да притекну у помоћ необезбеђеним лицима. Он је предлагао пружање рада у првом реду као облик помагања необезбеђеним лицима, а затим и државне помоћи. Средста за то, такође по њему, треба да долазе од хришћанског милосрђа, а ако су ова недовољна, нека их дају богати, и нека комуналне управе пруже остало. Близак Вивесу био је и Жан де Медина (*Jean de Medina*, 1545), такође Шпанац. Али, историски посматрано, ови католици су за своје време били сувише блиски по својим идејама Реформацији, тако да их католичка црква, и поред тога што су били католици, у вези са новом католичком социјалполитичком доктрином уопште не спомиње.

Осуђујући „решење“ социјалних питања која су чињена у капитализму, папске енциклике нису ипак, донеле решење питања „коју техничку форму треба усвојити“ (39). Осуда капитализма је на речима изричита. То се види, на пример, по наслову: „Капитализам, патолошки монструм, агонија капитализма и сл. (40).“ „Она [католичка црква] извукла је свој профит из марксистичких тврдњи настојећи да покаже да слобода може да резултира само из прогресивног ослобођења од материјалних брига“ (41). Зато нова социјалнополитичка доктрина католичке цркве сматра да „економски реализам захтева максимум научног знања и смисла за конкретно. Природи се заповеда само покоравајући јој се“. Док не буде постигла чврста и сигурна научна решења, католичка црква задржава у свом програму, где је помешано, „сигурно, вероватно и неизвесно“, и много „политичких“ решења (42). Доследно свом вековном ставу, и нова социјалнополитичка доктрина католичке цркве је недвосмислено опортунистичка.

Идеје нове социјалнополитичке доктрине католичке цркве пропратна су појава тзв. прогресивног хришћанства, која је, на пример, за време отпора против немачке окупације у неким земљама сарађивало и проповедало сарадњу са свим напредним снагама, па и са комунистима (43). Међутим, ова сарадња је била привремена и осуђена је: (1) као опасна тактика, (2) као филозофски немогућа, (3) према томе, као отпадништво од католичке вере. Социјалнополитичка доктрина католичке цркве и методи њене примене осуђују Католичку струју „прогресивног“ хришћанства, јер, по томе схватању доктрина је „теорија праксе“ а пракса „пракса теорије“, а ово двоје у католицизму и у комунизму нису исто. На тај начин католичка црква је одлучила да, схватајући одбрану захтева радничке класе, настави да колико може извлачи свој део профита из марксистичких тврдњи, дакле традиционалном линијом опортунизма у најосетљивијим питањима радних људи у савременом животу — у питањима социјалних права и социјалне заштите.

Др Михаило Ступар

(39) A. Pasquier: *Les doctrines sociales en France*, Парис, 1950, с. 315.

(40) *Ibidem*, с. 317.

(41) *Ibidem*, с. 321.

(42) *Ibidem*, с. 327.

(43) *Ibidem*, с. 129. Лево и десно крило у новој социјалистичкој доктрини католичке цркве (Fr. Schaller: *De la charité privée aux droits socioéconomiques du citoyen*, Парис, 1955, с. 135—136).